

Владимир Набоков „Смях в тъмното“

Имало едно време в Берлин, Германия, един човек на име Албинус. Той бил богат, почтен, щастлив. Един ден напуснал жена си заради млада любовница. Обичал, не бил обичан и животът му завършил злополучно.

Това е цялата история и бихме могли да я оставим дотук, ако от разказването ѝ нямаше полза и удоволствие; и въпреки че на надгробната плоча има достатъчно място за обраслата с мъх кратка версия на човешкия живот, подробностите винаги са добре дошли.

Случи се така, че една вечер на Албинус му хрумна прекрасна идея. Вярно, не беше изцяло негова, тъй като беше подсказана от една фраза на Конрад (не онзи знаменитият поляк, а Удо Конрад, авторът на „Мемоарите на един забраван“ и на онова за стария фокусник, който направи така, че сам да изчезне по време на прощалното си представление). Във всеки случай Албинус си присвои идеята, като ѝ се наслаждаваше, играеше си с нея, оставяше я да зрее у него, и по този начин придоби върху нея законна собственост в свободния свят на съзнанието. Като художествен критик и експерт по картините често се забавляваше, като поставяше подписа на този или онзи стар майстор под пейзажите и лицата, които той, Албинус, срещаше в реалния живот: и така превърна съществуването си в очарователна картинна галерия, пълна с прекрасни фалшификати. И ето че една вечер, докато образованият му ум се рееше свободно и пишеше малко есе за филмовото изкуство (нищо чак гениално, той не беше особено талантлив човек), му хрумна прекрасната идея.

Беше свързана с цветните анимационни картинки, които точно бяха започнали да се появяват по това време. Колко вдъхновяващо би било, си помисли той, ако някой използва този метод върху много известна картина, най-добре от Нидерландската школа; свършено да пресъздаде картината върху екран в ярки краски и после да я съживи – графично да развие движенията и жестовете в пълна хармония с тяхното статично положение на платното; да кажем – кръчма с малки човечета, които пият жадно, насядали около дървени маси; бързо прелитаща пред погледа картина на огрян от слънцето двор с оседлани коне – всичко изведнъж оживява: малкото човече с червени дрехи, което в момента оставя своята халба, момичето с подноса, което се опитва да се отскубне от нечии ръце, и кокошката, която тъкмо започва да кълве на прага. Би могло да продължи по следния начин: малките фигурки излизат извън картината и после преминават през пейзаж от същия художник, може би с кафяво небе и замръзнал канал, и хора на чудновати кънки, каквито са карали едно време, се пързаят по старомодни криви, подсказани от платното; или мокър път в мъглата и няколко конници, които се връщат в същата пивница; постепенно фигурките и светлината заемат едно след друго предишните си места и, така да се каже, всичко завършва с първоначалната картина. Същото може да се опита и с италианските майстори: синият конус на хълма в далечината, бялата лъкадушеща пътека, малките фигурки на пилигримите, които криволичат по пътя нагоре. И дори с религиозни сюжети, но само такива с незначителна величина. Аниматорът не само трябва да притежава задълбочени познания за дадения художник и неговата епоха, но и да бъде надарен с достатъчно талант, за да избегне всяка дисхармония между действието, което е сътворил, и онова, запечатано от стария майстор: той ще трябва да ги извлече от самата картина – о, да, това е възможно. И цветовете... те трябва да са далеч по-сложни от тези в рисуваните филмчета. Каква история само може да стане, история за визията на един творец, щастливо пътуване на око и четката, един свят в стила на майстора, свят, който прелива от нюанси, създадени от самия него!

След известно време Албинус случайно разказа това на един филмов продуцент, но въпросният не беше ни най-малко въодушевен – каза, че това би изисквало изключително деликатна работа, което щяло да наложи нововъведения в метода на анимацията и би струвало маса пари; каза също, че поради трудоемкия проект един такъв филм логично не би могъл да продължава повече от няколко минути; дори и тогава ще отегчи повечето хора до смърт и ще бъде пълно разочарование.

Албинус го обсъди с още един кинодеятел, но той, меко казано, не оцени идеята му.

- Бихме могли да започнем с нещо много просто – предложи Албинус, – например прозорец с витраж, който оживява, анимирани гербове, един или двама мънички светии.

- Боя се, че нищо няма да излезе – каза другият, – не можем да рискуваме с подобен филм.

Но Албинус остана верен на идеята си. Най-накрая някой му разказа за способен колега, Аксел Рекс, който изкусно се справял с всякакви приумици: например – като декоратор на една персийска приказка, успял да възхити интелектуалния елит на Париж, но и да разори човека, който я финансирал. И така, Албинус опита да се срещне с него, но научи, че той току-що се е завърнал в Америка, където рисувал карикатури за илюстриран вестник. След известно време все пак успя да се свърже с Рекс, който явно прояви интерес.

През един мартенски ден Албинус получи от него дълго писмо, но пристигането му съвпадна с една неочаквана криза в личния (най-личния) живот на Албинус, така че прекрасната идея, която иначе щеше да си тлее и може би да намери почва, където да се захване и разцъфне, някак странно избледня и се съсухри само през последната седмица.

Рекс пишеше, че да се опитва да привлече хората от Холивуд, е абсолютно безнадежно, и невъзмутимо предлагаше Албинус, който е заможен човек, сам да финансира идеята си; в такъв случай той, Рекс, би се задоволил с такова и такова възнаграждение (потресаваща сума), половината от което да получи в аванс за изрисуването на, да кажем, един филм върху „Нидерландски пословици“ на Брьогел или каквото и да е друго, което Албинус би искал да се раздвижи и оживее на екрана.

– На твое място щях да рискувам – отбеляза шурейт на Албинус – Пол, пълен, добродушен човечец, закичен с два молива и две автоматични писалки, които стърчаха от горното му джобче. – Обикновените филми струват повече – имам предвид тези с военни действия и рушащи се сгради.

– Да, но от тях ще си върнеш парите, а аз от моя – не.

– Струва ми се, че си спомням – каза Пол, докато си дърпаше от пурата (те тъкмо привършваха вечерята си), – че ти беше готов да пожертваш една значителна сума, едва ли по-малка от това, което иска той. Защо, какво става? Вече не изглеждаш толкова ентузиазирани, колкото беше доскоро. Не се отказваш, нали?

– Ами, не знам. Практическата страна на нещата ме притеснява повече, иначе все още си харесвам идеята.

– Каква идея? – попита Елизабет.

Това беше един неин малко неприятен навик – да задава въпроси за неща, които вече бяха изчерпателно дискутирани в нейно присъствие. Правеше го от чиста нервност, а не защото беше глупава или разсеяна; и още докато задаваше въпроса, безпомощно произнасяйки изречението, осъзнаваше, че знае отговора от самото начало. Съпругът ѝ познаваше този неин малък недостатък и това ни най-малко не го дразнеше, а напротив – трогваше го и го забавляваше. Обикновено спокойно продължаваше разговора си, знаейки добре (и по-скоро очаквайки), че тя сама веднага ще си отговори. Но в онзи

мартенски ден Албинус беше толкова раздражен, объркан и нещастен, че неочаквано нервите му не издържаха.

– Ти да не падаш от Луната? – попита грубо, а жена му хвърли един поглед на ноктите си и каза успокояващо:

– А, да, сега си спомням – обърна се и извика към осемгодишната Ирма, която се беше омазала, докато лакомо поглъщаше порцията си шоколадов крем: – Не толкова бързо, миличка, моля те, не толкова бързо!

– Смятам – започна Пол, като дърпаше от пурата си, – че всяко ново изобретение...

Албинус, измъчван от странни чувства, си помисли: „Какво, по дяволите, ме интересува този Рекс, този идиотски разговор, този шоколадов крем...? Аз полудявам и никой не подозира. Не мога да спра, безсмислено е да опитвам, утре отново ще отида там и като глупак ще седя в тъмнината... Невероятно“.

Наистина беше невероятно – още повече че цели девет години брачен живот се въздържаше и никога, никога... „Всъщност може би трябва да кажа на Елизабет за това, помисли си той, или просто да заминем с нея за известно време, или да отида на психоаналитик; или иначе...“

Не, не може просто да вземеш пистолет и да застреляш момиче, което дори не познаваш, само защото те привлича.

Албинус никога не беше имал особен късмет в сърдечните дела. Въпреки че изглеждаше добре по един много благовъзпитан начин, в отношенията си с жените не успя да извлече каквато и да е полза от тази своя привлекателност, а определено имаше нещо много привлекателно в неговата приятна усмивка и благите му сини очи, които малко изпъкваха, когато мислеше усилено (и понеже умът му беше бавничък, това се случваше по-често, отколкото трябваше). Беше добър оратор, с един малък дефект в говора – онова чаровно заекване, което придава свежест и на най-изтърганото изречение. И не на последно място (тъй като живееше в самодоволно немско общество) – наследи от баща си добре инвестирано богатство. Но въпреки всичко това във всяка любовна история претърпяваше неуспех.

В студентските си години имаше отегчителна, тежка връзка с тъжна по-възрастна дама, която по-късно, през войната, му пращаше на фронта лилави чорапи, гъделичкащо вълнено бельо и ужасно страстни писма, написани със страшна скорост и див нечетлив почерк на пергаментова хартия. След това имаше авантюра с жената на хер професора, която срещна на брега на Рейн; тя беше красива, гледана от определен ъгъл и на определена светлина, но толкова студена и затворена, че скоро я изостави. Най-накрая, в Берлин, точно преди да се ожени, откри една мършава печална жена с обикновено лице, която идваше при него всяка събота вечер и имаше навика да споделя миналото си с подробности; въздишайки уморено в обятията му, повтаряше едно и също тъпо нещо отново и отново, и завършваше с единствената фраза на френски, която знаеше *C'est la vie*. Гафове, пропуски, разочарования; със сигурност този Купидон, който му бе отреден, беше с две леви ръце, безволева брадичка и нямаше никакво въображение. А покрай тези вяли романи имаше стотици момичета, за които мечтаеше, но с които никога не се запозна; те се плъзгаха покрай него, оставяйки за ден или два онова безнадеждно чувство на загуба, което прави красотата такава, каквато е – отдалечено самотно дърво на фона на златното небе, вълнички светлина по вътрешната дъга на мост; нещо, което е невъзможно да бъде уловено.

Ожени се, но въпреки че обичаше Елизабет по свой начин, тя не успя да предизвика у него онзи трепет, по който копнееше до изнемога. Тя беше дъщеря на известен театрален мениджър, стройно и тънко като фиданка светлокосо момиче с безцветни очи, с трогателни малки лунички над онова носле, което английските романистки

наричат *retroussee* (забележете второто „e“, добавено за всеки случай). Имаше толкова нежна кожа, че и най-малкото докосване оставяше розово петънце, което бавно изчезваше.

Той се ожени за нея, защото просто така се случи. Главният виновник за техния съюз беше едно пътуване до планината в нейната компания, плюс дебелия ѝ брат и изключително атлетичната ѝ братовчедка, която, слава богу, си изкълчи глезена в Понтресина. Имаше нещо толкова изискано, толкова ефирно в Елизабет, а смехът ѝ бе така добродушен! За да избегнат набезите на множеството си берлински познати, те се ожениха в Мюнхен. Кестените тъкмо цъфтяха. Една много скъпа табакера се изгуби в тайнствена градина. Един от келнерите в хотела говореше седем езика. Оказа се, че Елизабет има нежен малък белег от операция на апандисит.

Тя беше вярна малка душичка, хрисима и нежна. Любовта ѝ беше като бяла лилия, но понякога избухваше в пламъци и в такива моменти Албинус се самозалъгваше, че не му трябва никоя друга.

Когато забременя, очите ѝ придобиха онзи празен израз на задоволство, сякаш съзряваше новия си вътрешен свят; безгрижната ѝ походка се превърна във внимателно патешко поклащане и беше способна лакомо да поглъща пълни шепи сняг, които събираше набързо, докато никой не я гледа. Албинус полагаше всички усилия да се грижи за нея – извеждаше я на дълги бавни разходки; внимаваше да си ляга рано и да не се удря в опасните ъгли на мебелите, докато минаваше покрай тях. А нощем сънуваше, че се натъква на младо момиче, което лежи с разперени ръце и крака на горещ пуст плаж, и в съня го обхващаше внезапен страх, че жена му ще го хване. Сутрин Елизабет разглеждаше наедриялото си тяло в огледалото на гардероба и на лицето ѝ се появяваше доволна и тайнствена усмивка. Един ден я закараха в родилния дом и Албинус живя три седмици сам. Не знаеше какво да прави; пиеше солидни количества бренди и се измъчваше от две черни мисли и двете различно мрачни: едната беше, че жена му може да умре, а другата – че ако само имаше малко повече кураж, би могъл да си намери едно отзивчиво момиче и да го доведе в празната си спалня.

Щеше ли детето изобщо някога да се роди? Албинус се разхождаше нагоре-надолу по дългия белосан коридор и мразеше тази кошмарна саксийна палма на най-горната площадка на стълбите; мразеше това място с безнадеждната му белота и сновящите червенобузи сестри с белокрили шапки, които все се опитваха да го изгонят. От дългия коридор изникна асистентът и мрачно каза: „Е, всичко свърши“. Пред очите на Албинус се появи фин черен дъжд, като проблясване от стара кинолента (1910-а, чевръсто подскачаща погребална церемония, в която краката се движат прекалено бързо). Той се втурна в болничната стая. Елизабет беше щастлива майка на дъщеричка. Отначало бебето беше червено и сбръчкано като детско балонче, което изпуска. Скоро личицето му се изглади и след година то проговори. Сега, вече осемгодишна, беше много по-малко словоохотлива, тъй като бе наследила майчината си резервираност. Веселият ѝ нрав беше също като този на майка ѝ – особен и ненатрапчив. Просто наслада от собственото си съществуване, с нотка на весело удивление, че изобщо е жива – да, именно това означаваше: простосмъртна веселост.

През всичките тези години Албинус остана верен на Елизабет, но с противоречиви чувства, които го хвърляха в недоумение. Той знаеше, че обича жена си искрено, нежно – колкото беше способен да обича човешко същество; и беше абсолютно искрен с нея за всичко освен за онзи таен глупав копнеж, онази мечта, онази страст, прогаряща дупка в живота му. Жена му четеше всички писма, които той пишеше или получаваше, обичаше да знае всички подробности от работата му, особено онези, свързани със стари тъмни снимки, между чиито пукнатини можеше да се забележат бялата задница на кон или мрачна усмивка. Двамата имаха зад гърба си няколко много приятни пътувания в

чужбина и много прекрасни, спокойни вечери въщи, когато седяха заедно на балкона, високо над сините улици с жици и комини, нарисувани с туш на фона на залеза, и тогава той си мислеше, че наистина е щастлив повече, отколкото заслужава.